

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАХИСТИ ТА САМОСТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Пилипенко Н.М. Психологічні захисти та самоствавлення особистості. Здійснено аналіз різних типів самоствавлення – впевненого, без ригідних механізмів психологічного захисту і невпевненого – з високим рівнем їх розвитку. Емпірично виявлено позитивне самоствавлення та низькі значення механізмів психологічного захисту у адаптованих студентів-першокурсників. Їм притаманні мотиви професійного зростання. Натомість негативними характеристиками механізмів психологічного захисту є відхід від реальності, зосередження на власному “Я” й водночас применшування значущості “Я” іншої людини чи підтримання негативного ставлення особистості до самої себе. Запропоновано соціально-психологічний тренінг з метою оптимізації адекватного позитивного самоствавлення у майбутніх фахівців як чинника формування їх професійної самосвідомості.

Ключові слова: механізми психологічного захисту, самоствавлення, самосвідомість, адаптація, соціально-психологічний тренінг.

Пилипенко Н.Н. Психологическое защиты самоотношения личности. Осуществлён анализ разных типов самоотношения – уверенного, без ригидных механизмов психологической защиты и неуверенного – с высоким уровнем их развития. Эмпирически обнаружено позитивное самоотношение и низкие значения механизмов психологической защиты у адаптированных студентов-первокурсников. Им присущие мотивы профессионального роста. Негативными характеристиками механизмов психологической защиты является отход от реальности, сосредоточение на собственном “Я” и одновременное приуменьшивание значимости “Я” другого человека или поддержание негативного отношения личности к самой себя. Предложен социально-психологический тренинг с целью оптимизации адекватного позитивного самоотношения у будущих специалистов как фактора формирования их профессионального самосознания.

Ключевые слова: механизмы психологической защиты, самоотношение, самосознание, адаптация, социально-психологический тренинг.

Вступ. Впроваджені європейські стандарти забезпечення якості вищої освіти в українські навчальні заклади підвищили вимоги до особистісних і професійних характеристик випускників вищих навчальних закладів. Успішному професійному становленню студентів можуть перешкоджати невирішені навчальні проблеми з проявами індивідуалізованих захисних ілюзій (суб’єктивні викривлення відображеної психікою дійсності, а отже – не об’єктивне оцінювання студентом вимог з боку академічного довілля) як психологічне підґрунтя для слабкої самореалізації. Професійним обов’язком психолога є допомога студентам в усвідомленні й пошуку способів подолання їхніх психологічних проблем, зокрема, ускладнених неконструктивними механізмами психологічного захисту. Усвідомлення ілюзорних аспектів у сприйнятті реальності сприяє розширенню самосвідомості, досягненню цілісності психічного незалежно від автономії сфер свідомого і несвідомого, що, безумовно, стимулює особистісне й навчально-фахове зростання. Визначальним у співпраці з психологом є формування у майбутнього фахівця професійної рефлексії, позитивного самоствавлення, що сприяє становленню зрілої особистості.

Вихідні передумови – останні дослідження і публікації. Вперше поняття психологічного захисту з’явилося у психотерапевтичній практиці З. Фрейда і

означало реакцію людини на життєві негаразди – як неусвідомлену стратегію зниження тривоги ціною викривлення реальності. Механізми психологічного захисту забезпечують розв’язання як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів у значущих для людини ситуаціях, розкривають базові механізми збереження її позитивного ставлення до себе та відчуття власної гідності і є показником рівня адаптованості особистості.

Механізми психологічного захисту вивчали Ф.В. Бассін, Ф.Б. Березін, Ф.Ю. Василюк, Р.М. Грановська, Ю.Б. Захарова, Б.В. Зейгарник, В.І. Журбін, Б.Д. Карвасарський, О.Т. Соколова, Т.С. Яценко та ін.

Зокрема, Ф.Ю. Василюк [1] виділяє два види стилів реагування на життєву ситуацію: 1) подолання (coping); 2) захист, ухід (defense). Стратегія подолання (coping) – це прояв конструктивної активності, захисна стратегія (defense) полягає у відмові від вирішення проблеми.

“Індивідуальні відмінності, що пов’язані з домінуванням coping чи defense стратегією, обумовлені особливостями нервової системи, типом темпераменту, рівнем тривожності, самооцінкою, екстернальним чи інтернальним локусом контролю, а також життєвим досвідом людини” [8, с. 74].

Адаптивними психологічними захистами є такі: 1) приєднання (звернення людини до інших за підтримкою); 2) гумор; 3) передбачення; 4) сублімація; 5) придушення (затримка людиною своєї реакції на складну ситуацію) [14].

У свою чергу, Т.С. Кудріна визначає захисні механізми “функціональними, оскільки вони тимчасово усувають із свідомості дію травмуючого фактора, але, якщо вони стають надто ригідними, то утруднюють адаптацію і розвиток людини...” [10, с. 78]. Так, “захисні дії обмежують суб’єкта у використанні його особистісного потенціалу, професійних знань...” [5, с. 65]. В.В. Столін і О.М. Леонтьєв [13] стверджують, що психологічні захисти гальмують рефлексію й розв’язання внутрішніх суперечностей.

Т.С. Яценко головною функцією психологічного захисту вважає недопущення людиною до власної свідомості розуміння наявності в неї негативних рис характеру [3].

“Узаконюючи певні риси або, навпаки, оголошуючи боротьбу самій собі, людина якоюсь мірою самостійно визначає, якою вона буде” [13, с. 77]. “Можна припустити, що вся психологічна структура особистості формується для здійснення фундаментальної людської функції – вважати, змінювати, розвивати саму себе, створювати і перетворювати ставлення до самої себе як стосунки самопокладання, самозміни, саморозвитку” [7, с. 146].

Центральною ланкою самосвідомості є “Я – концепція”. Якщо в особи сформовані позитивні “Я” – образ і “Я” – ставлення, то й поведінка її буде гуманною, адекватною, відкритою. Коли ж у її внутрішньому світі функціонує лише негативізм чи занижена самооцінка, то, вочевидь, поведінкова складова і вчинкові дії характеризуватимуться невпевненістю [4].

Суперечливість “Я – концепції” (наприклад, невідповідність самооцінки реальній поведінці) може тимчасово зніматися через глибини несвідомого механізмами психологічного захисту. Для збереження позитивного самоствавлення

й стабільності самооцінки особистість здійснює певні вчинки відповідно до свого ідеального “Я”, тобто “намагається заслужити в самої себе позитивного ставлення до себе. За іншого типу самосвідомості особистість втримує позитивне ставлення до себе шляхом ізоляції себе від власних вчинків (за допомогою захисних механізмів)” [13, с. 123].

Самоставлення розглядається у контексті проблеми розвитку особистості в роботах Б.Г. Ананьєва, Л.С. Виготського, Р.Р. Кондратова, О.М. Леонтєва, С.Л. Рубінштейна, В.В. Століна, А.В. Фурмана, І.І. Чеснокової та ін. В межах цієї проблеми важливим є вивчення питання формування професійної рефлексії та розвитку самопізнання в юнацькому віці. Свідоме прийняття молодого людиною себе як члена певної навчальної групи, майбутнього висококваліфікованого фахівця можуть фруструвати неусвідомлені перешкоди – ригідні механізми психологічного захисту.

Формулювання цілей (постановка завдань статті). Мета дослідження – аналіз особливостей самоставлення особистості з різним рівнем розвитку механізмів психологічного захисту та їх взаємовпливів як співвідношення свідомого і несвідомого. Завданнями пошукування є: обґрунтування механізмів психологічного захисту як чинника збереження стабільності “Я” особистості в психотравмуючих для неї ситуаціях та як механізму не гнучкої поведінки, що перешкоджає особистісному й професійному зростанню; емпіричне виявлення типів самоставлення у студентів-першокурсників.

Виклад методики і результатів дослідження. Наукові поняття “психологічного захисту” та “самоставлення” можна розглядати в аспектах їх взаємозв’язку. У психології самосвідомості самоставлення найчастіше описується такими поняттями: “самооцінка”, “самоповага”, “емоційно-ціннісне ставлення до себе”, “задоволеність – незадоволеність собою”, “самоцінність”.

У психології мотивації [9] самоставлення — це потреба максимізувати позитивні і мінімізувати негативні настановлення особистості у ставленні до себе. Самоставлення особистості є емоційним компонентом самосвідомості, який пов’язаний з пізнавальним. Однією з психологічних умов самопізнання завжди є інші люди. У зв’язку з цим, С.Л. Рубінштейн [12] стверджує, що людина пізнає саму себе лише опосередковано, відображено, через інших, виявляючи в діях і вчинках своє ставлення до них і їх – до неї.

В умовах навчально-фахового навчання самоставлення є вагомим показником адаптаційних можливостей молоді. *Мета нашого емпіричного дослідження* – зафіксувати проміжні (з урахуванням юнацького віку) в перебігу адаптаційних процесів результати психологічної адаптованості студентів першого курсу на початку навчального року – коли адаптація зумовлена змінами в провідному виді діяльності, соціальному оточенні та специфікою організації нових умов навчального процесу.

Емпіричне дослідження психологічної адаптованості першокурсників проведено нами у трьох академічних групах студентів різних спеціальностей Черкаського державного технологічного університету. Дослідженням було охоплено 149 студентів денної форми навчання першого курсу таких факультетів: факультетів

тету електронних технологій, факультету інформаційних технологій і систем, факультету комп'ютеризованих технологій машинобудування і дизайну.

Для досягнення поставленої мети ми застосували такі методики: методика самооцінки рівня реактивної та особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера і Ю.Л. Ханіна; методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда; методика вивчення мотивів навчальної діяльності студентів О.О. Реана і В.О. Якуніна; методика діагностування мотивації досягнення успіху та мотивації уникнення невдач Т. Елерса; методика діагностування рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера; методика виявлення захисних механізмів LSI Р. Плутчика. Ставлення майбутніх фахівців до самих себе та до тих явищ і людей, які презентують їхню навчально-професійну реальність, було зафіксовано за допомогою авторської анкети.

Цікавим виявився той факт, що на всіх факультетах рівень психологічної адаптованості студентів зафіксовано фактично однаковим. Так, на одному з них – факультеті електронних технологій, дослідженням було охоплено 56 студентів першого курсу. На підставі отриманих індивідуальних показників психологічної адаптованості студентів-першокурсників до вимог навчально-професійного довкілля досліджувану вибірку було поділено на три групи: адаптовану (60 % від усієї вибірки); дезадаптовану (8 % цієї вибірки), неадаптовану (32 % від усіх досліджуваних).

Модель особистісної адаптованості студента-першокурсника факультету електронних технологій з впевненим типом самоствавлення інтегрує такі особистісні риси й якості, як позитивне ставлення до себе, інших людей та оцінюваної реальності; нормальна тривожність, що забезпечує адекватність поведінки у професійному довкіллі; відсутність хронічних внутрішніх особистісних конфліктів і психологічних захистів; оптимальний рівень мотивації досягнення в діяльності; уміння рефлексувати щодо себе та іншого. Актуальними мотивами навчальної діяльності студентів цієї групи виявлено такі: “стати висококваліфікованим спеціалістом”, “не запускати вивчення предметів навчального циклу”, “не відставати від однокурсників”, “забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності”, “набути глибокі й міцні знання”, “успішно навчатися”, “отримувати стипендію”. Їх ми назвали мотивами професійного зростання.

Група дезадаптованих студентів – з невпевненим типом самоствавлення має низькі показники професійно-психологічної адаптованості. Вони проявляють невизначене (нейтральне) ставлення до спеціальності, навчальних предметів та лише стабільно позитивне – до навчального закладу. Зафіксовано байдуже ставлення студентів цієї групи до своєї поведінки і свого “Я”. Це свідчить про низький рівень психологічної культури, труднощі в розумінні студентом самого себе. Позитивне ставлення у цих студентів – до однокласників. Добрі стосунки з однокурсниками і викладачами можна пояснити їх спільністю поглядів на соціальні проблеми, прийняттям етичних норм, вмінням спілкуватися тощо. Блокада прагнення до власної значущості, що виражається в тенденції до негативного самоствавлення, втрата самоповаги й аутосимпатії, нездатність рефлексувати свої почуття характеризують неконструктивні стратегії психологічної адап-

тації студентів, до того ж виявлено деструктивні механізми психологічного захисту, мотивацію до уникнення невдач у діяльності, високий рівень особистісної тривожності, які перешкоджають успішному навчанню. Мотивація до уникнення невдач на фоні негативного ставлення до себе свідчить про внутрішньо-особистісні конфлікти, що може негативно відобразитися на університетській соціалізації студентської молоді. Актуальними мотивами навчальної діяльності цих студентів є: “отримувати стипендію”, “досягти поваги викладачів”, “отримати диплом”, “продовжити навчання на наступному курсі”, “стати хорошим спеціалістом”.

У неадаптованих студентів – з нестабільним типом самоствавлення – мотив досягнення успіху й мотив уникнення невдач проявляються однаковою мірою. Їм характерні амбівалентні оцінки, проте вони не мають деструктивних проявів, а навпаки, конструктивно пов’язані з показниками психологічної адаптованості [11]. Враховуючи негативні оцінки навчально-професійних явищ цими студентами, можна передбачити, що їх мотивація до навчальної діяльності не завжди супроводжується позитивними емоціями. Рівень тривожності в них незначною мірою перевищує нормальний. Актуальними мотивами навчальної діяльності студентів цієї підгрупи є: “стати висококваліфікованим спеціалістом”, “продовжити навчання на наступному курсі”, “отримувати стипендію”, “не відставати від однокурсників”, “виконувати педагогічні вимоги”. Позитивне ставлення студентів до явищ навчально-професійного докiлля водночас чергується з дуже позитивним.

Для вивчення адаптивних можливостей студентів нами було досліджено також їх механізми психологічного захисту. Для студента-першокурсника, який перебуває в новій навчальній ситуації, важливо бути захищеним, мати позитивний образ “Я” і можливість задоволення своїх потреб. Їх незадоволення часто пов’язане з проявами механізмів психологічного захисту, які допомагають знизити хвилювання завдяки викривленню реальності.

За результатами дослідження, адаптованим студентам, з впевненим (позитивним) типом самоствавлення характерними дуже низькі значення механізмів психологічного захисту, за винятком показника середнього рівня розвитку механізму “раціоналізація”. Цей механізм пов’язаний з неусвідомленим контролем над емоціями й імпульсами, з раціональною інтерпретацією життєвих чи навчальних ситуацій. Відтак, адаптовані студенти, певною мірою, залежні від соціального схвалення їхньої поведінки, для них моральні цінності мають досить вагому значущість. Проте конформні настановлення, залежність від думки моральних авторитетів навчального закладу, невміння рефлексувати себе та інших й більш об’єктивно оцінювати оточуюче докiлля і себе в ньому можуть також деструктивно впливати на міжособистісні взаємини. В неадаптованих студентів зафіксовано механізм раціоналізації – такого ж рівня розвитку, як і в адаптованих.

Для дезадаптованих студентів характерні показники високого рівня розвитку механізмів “проекція” (приписування оточуючим негативних якостей як раціональна підстава для їх неприйняття і самоприйняття на цьому фоні) і “заперечення” (відмова визнати факт існування неприємностей). Відомо, що прое-

кція, так само як і заперечення, в згубних формах завдає значної шкоди діловому спілкуванню. Людям з цими механізмами психологічного захисту притаманні більше зовнішні (у ситуаціях прояву проєкції) або ж внутрішні (за умови дієвості механізму заперечення) конфлікти; знижена самокритичність та неадекватна (низька або дуже висока) самооцінка.

За результатами останніх емпіричних досліджень [2], в дорослих людей, які не мають психосоматичних захворювань, більшість механізмів психологічного захисту розвинені майже рівномірно, на середньому або ж на низькому рівнях.

Невпевнений тип самоствавлення уможливує застосування механізмів психологічного захисту. Позитивне ж ставлення майбутнього фахівця до професійного довкілля й успішність навчально-професійного становлення є вагомим показником адаптаційних можливостей молоді в умовах навчально-фахового довкілля. Для їх оптимізації О.М. Кокун розробив психологічні рекомендації з метою підвищення мотивації студентів до навчання. На його думку, “підвищення навчальної та загальної самоефективності студентів може бути забезпечено проведенням спеціально розроблених тренінгів, індивідуальними консультаціями...” [2, с. 167].

З метою формування впевненого типу самоствавлення нами запропоновано соціально-психологічний тренінг “Оптимізація адекватного позитивного самоствавлення у майбутніх фахівців як чинника формування їх професійної самосвідомості”. Безумовно, тренінгова робота за таким напрямом сприяє гармонійному розвитку особистості студента, формуванню аутосимпатії, самоповаги, саморозуміння та самоінтересу.

Висновки і подальші перспективи досліджень. Ставлення майбутнього фахівця до професійного довкілля й успішність навчально-професійного становлення пов’язані з його впевненим типом самоствавлення. Особистість із позитивним самоствавленням психологічно готова приймати себе такою, якою вона є, внутрішньо змінюватися чи змінювати ставлення до травмуючих ситуацій – без ригідних психологічних захистів. Разом з цим стабільність цього типу самоствавлення можуть забезпечувати адаптивні механізми психологічного захисту. Вони захищають особистість від втрати самоідентичності та підтримують в неї певний рівень домагань як оцінку власних можливостей, який забезпечує досягнення успіху у професійній діяльності.

Адаптованим студентам, зі впевненим (позитивним) типом самоствавлення властиві дуже низькі значення механізмів психологічного захисту. Їм притаманні мотиви професійного зростання та оптимальний рівень мотивації досягнення успіху в діяльності. Студенти з нестабільним типом самоствавлення мають суперечливі мотиваційні характеристики та внутрішні конфлікти.

Перебороти деструктивний стиль захисної поведінки у студентів та допомогти їм обрати адаптивні стратегії поведінки у професійно-значущих ситуаціях – без викривлення реальності психологічними захистами – можна за умов застосування тренінгових вправ.

Позитивне самоставлення є чинником формування професійної самосвідомості у форматі особистісної психосемантики, яка репрезентує суб'єкту самого себе в ціннісно-мотиваційних й афективних аспектах.

У перспективі – дослідження особливостей самоставлення особистості у співвідношенні з різним рівнем розвитку механізмів психологічного захисту на всіх етапах її професіоналізації.

Список використаних джерел

1. Василюк Ф.Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций) / Ф. Е. Василюк. – М. : Изд-во Моск-го уни-та, 1984. – 200 с.
2. Гаврилькевич В.К. Структура психологічних захистів у дорослих із ішемічною хворобою серця / В.К. Гаврилькевич // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 9. – С. 13 – 18.
3. Галушко Л, Дмитерко Н, Євтушенко І, Максименко О, Педченко О, Полянничко О, Туз Л, Усатенко О. Динаміка становлення глибинної психології в Україні / Л. Галушко, Н.Дмитренко, І. Євтушенко та ін. // Психологія і суспільство. – 2014. – № 2. – С. 6 – 23.
4. Гуменюк О. Структурно-функціональне взаємодоповнення складових Я-концепції людини // Соціальна психологія. - 2005. - № 5 (13). - С.66-75
5. Занюк С.С. Психологія мотивації : навч. посіб. / Занюк С.С. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.
6. Коқун О.М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: монографія / Коқун О.М. – К. : Міленіум, 2004. – 265 с.
7. Кондратов Р.Р. Отношение личности к самой себе как фундаментальный психологический феномен / Р.Р. Кондратов // Методологические проблемы психологи личности : сб. научн. трудов. – М., 1981. – С. 145 – 166.
8. Кондрашихина О.А. Дифференциальная психология : учебн. пособие / О.А. Кондрашихина – К. : Центр учебной литературы, 2009. – 232 с.
9. Кон И.С. В поисках себя. Личность и её самосознание / Кон И.С. – М. : Политиздат, 1984. – 335 с.
10. Кудріна Т.С. Захисні механізми як засіб соціально-психологічної адаптації / Т.С. Кудріна // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Зб. наук. праць. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2003. – Вип. 1. – С. 77 – 82.
11. Пилипенко Н.М. Мотиваційні чинники адаптації молоді людини до ситуації кризи професійного становлення : дис. ... к. психол. н. : 19.00.01 / Наталія Миколаївна Пилипенко. – Київ, 2012. – 273 с.
12. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии : учебник / Рубинштейн С.Л. – СПб. : Питер, 2007. – 713 с.
13. Столин В.В. Самосознание личности / Столин В.В – М. : Изд-во Моск. Ун-та, 1983. – 284 с.
14. Туник Е. Психологические защиты (тестовая методика) / Е. Туник // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 3. – С. 55 – 62.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Vasylyuk F.E. Psykholohyya perezhivanyya (analyz preodolennyya krytycheskykh situatsyy) / F. E. Vasylyuk. – M. : Yzd-vo Mosk-ho uny-ta, 1984. – 200 s.
2. Havryl'kevych V.K. Struktura psykholohichnykh zakhystiv u doroslykh iz ishemichnoyu khvoroboyu sertsya / V.K. Havryl'kevych // Praktychna psykholohiya ta sotsial'na robota. – 2013. – 9. – S. 13 – 18.
3. Halushko L, Dmyterko N, Yevtushenko I, Maksymenko O, Pedchenko O, Polyanychko O, Tuz L, Usatenko O. Dynamika stanovlennya hlybynnoyi psykholohiyi v Ukraini / L. Halushko, N.Dmytrenko, I. Yevtushenko ta in. // Psykholohiya i suspil'stvo. – 2014. – # 2. – S. 6 – 23.
4. Humenyuk O. Strukturno-funktsional'ne vzayemodopovnennya skladovykh Yakontseptsii lyudyny // Sotsial'na psykholohiya. - 2005. - # 5 (13). - С.66-75
5. Zanyuk S.S. Psykholohiya motyvatsiyi : navch. posib. / Zanyuk S.S. – K. : Lybid', 2002. – 304 s.
6. Kokun O.M. Optymizatsiya adaptatsiynykh mozhlyvostey lyudyny: psykhofiziologichnyy aspekt zabezpechennya diyal'nosti: monohrafiya / Kokun O.M. – K. : Milenium, 2004. – 265 s.
7. Kondratov R.R. Otnoshenye lychnosty k samoy sebe kak fundamental'nyy psykholohichesky fenomen / R.R. Kondratov // Metodolohicheskiye problemy psykholohy lychnosty : sb. nauchn. trudov. – M., 1981. – S. 145 – 166.
8. Kondrashykhyna O.A. Dyfferentsyal'naya psykholohyya : uchebn. posobye / O.A. Kondrashykhyna – K. : Tsentr uchebnoy lyteratury, 2009. – 232 s.
9. Kon Y.S. V poyskakh sebya. Lychnost' y eë samosoznanye / Kon Y.S. – M. : Polytyzdat, 1984. – 335 s.
10. Kudrina T.S. Zakhysni mekhanizmy yak zasib sotsial'no-psykholohichnoyi adaptatsiyi / T.S. Kudrina // Aktual'ni problemy sotsiolohiyi, psykholohiyi, pedahohiky: Zb. nauk. prats'. – K. : Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr “Kyyivs'kyi universytet”, 2003. – Vyp. 1. – S. 77 – 82.
11. Pylypenko N.M. Motyvatsiyni chynnyky adaptatsiyi molodoyi lyudyny do situatsiyi kryzy profesiynoho stanovlennya : dys. ... k. psikhol. n. : 19.00.01 / Nataliya Mykolayivna Pylypenko. – Kyyiv, 2012. – 273 s.
12. Rubynshteyn S.L. Osnovy obshchey psykholohyy : uchebnyk / Rubynshteyn S.L. – SPb. : Pyter, 2007. – 713 s.
13. Stolyn V.V. Samosoznanye lychnosty / Stolyn V.V – M. : Yzd-vo Mosk. Un-ta, 1983. – 284 s.
14. Tunyk E. Psykholohicheskye zashchyty (testovaya metodyka) / E. Tunyk // Praktychna psykholohiya ta sotsial'na robota. – 2011. – # 3. – S. 55 – 62.

Pylypenko N.M. Psychological protection and self attitude to personality. The analysis of different types of relation is carried out – certain analysis, without rigid mechanisms of psychological defence and uncertain analysis – with the high level of their development. Empirically it was found a positive self relation and low values of mechanisms of psychological defence for the adapted students-freshmen. They have motives of professional growth. But negative descriptions of mechanisms of psychological defence is an escape from reality, focusing on their

own “I” and contemporaly reduction of “I” meaning of another man or maintenance of negative person’s relation to itself. It was offered a socially-psychological training with the purpose of optimization of adequate positive relation for the future specialists as a factor as a factor of shaping their professional consciousness.

Keywords: mechanisms of psychological defence, relation, consciousness, adaptation, socially-psychological training.

УДК: 159.938

Савченко Т.Л.

ПСИХОЛОГІЧНЕ СПРИЯННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ФАХІВЦЯ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Савченко Т. Л. Психологічне сприяння психофізіологічному забезпеченню професійного самоздійснення фахівця в умовах соціально-економічних перетворень. У статті розглянуто основні аспекти можливості психологічного сприяння психофізіологічному забезпеченню професійного самоздійснення фахівця в умовах соціально-економічних перетворень. Визначено можливі шляхи здійснення психологічного сприяння.

Ключові слова: психологічне сприяння, професійне самоздійснення, професійна діяльність, мотивація професійної діяльності, самоефективність.

Савченко Т.Л. Психологическое содействие психофизиологическому обеспечению профессионального самоосуществления профессионала в условиях социально-экономических преобразований. В статье рассмотрены основные аспекты возможности психологического содействия психофизиологического обеспечения профессионального самоосуществления специалистов в условиях социально-экономических преобразований. Определены возможные пути осуществления психологического содействия.

Ключевые слова: психологическое содействие, профессиональное самоосуществление, профессиональная деятельность, мотивация профессиональной деятельности, самоэффективность.

Постановка проблеми. Період переходу від однієї системи соціально-економічних відносин до іншої завжди пов’язаний зі значними труднощами. Тим більш болючими стає він, коли все це відбувається на тлі важкої економічної кризи, радикальних реформ у всіх галузях суспільно-економічного життя і неоголошеного військового положення у країні.

Специфіка психологічних проблем сучасного періоду визначається необхідністю адаптації до існуючих умов існування та надбання нового соціально-економічного і професійного досвіду. Психофізіологічне забезпечення професійного самоздійснення фахівця під час соціально-економічних перетворень, на нашу думку, це перш за все – підтримка і допомога особистості у несприятливих соціально-професійних умовах. Ця підтримка передбачає формування в особистості резистентності до несприятливих зовнішніх умов і виховання активної позиції у проектуванні свого професійно-освітнього простору, самоформування і самоактуалізації.

Вихідні передумови. Професійне становлення охоплює тривалий період онтогенеза людини, котрий включає оптацію, професійну підготовку, профіада-